

Zygmunt Bauman'ın Modern ve Postmodern İnsan Metaforları

Zygmunt Bauman's Modern and Postmodern Human Metaphors

Cengiz KANIK

Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Dr. Lecturer, Siirt University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and
Religious Studies, Siirt/ Turkey
cengizkanik@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1227-2399

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 8 Ağustos / August 2018

Kabul Tarihi / Date Accepted: 2 Ekim / October 2018

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2018

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.29288/ilted.452072

Atıf / Citation: "Kanık, Cengiz. "Zygmunt Bauman'ın Modern ve Postmodern İnsan Metaforları / Zygmunt Bauman's Modern and Postmodern Human Metaphors". *ilted: ilahiyat tetkikleri dergisi / journal of ilahiyat researches* 50 (Aralık/December 2018/2): 363-375. doi: 10.29288/ilted.452072

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/ilted> | [mailto: ilahiyatdergi@atauni.edu.tr](mailto:ilahiyatdergi@atauni.edu.tr)

Copyright © Published by Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /
Ataturk University, Faculty of Theology, Erzurum, 25240 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Zygmunt Bauman, 21. yüzyılın üretken sosyologlarının başında gelir. Pozitivist sosyolojinin yerine günümüzde 'anlamaya' dönük bir sosyolojinin inşasına çaba sarfetmiştir. Eserlerinin merkezi temalarını modernlik, postmodernlik, holocaust, müphemlik, tüketim, bürokrasi, etik, öteki, küreselleşme, yabancı, entelektüel kavramları oluşturmaktadır. İnter-disipliner çalışan Bauman, çalışmalarında metaforları yoğun bir şekilde kullanır. O, metaforlar yoluyla insanileşmeye bir adım atma gayretindedir. Bu anlamda metaforlar, empati kurmaya ve başkası için sorumluluk alma güdüsünü ortaya çıkardığı için onun açısından değerlidir. Ayrıca, Bauman sosyolojiyi ve sanatın birbirine olan benzerliğine vurgu yapar. Bu durum onun pragmatik, eklektik anlayışını yansıtır ve modern-postmodern temaları çerçevesinde çeşitli karakter çözümlerine girer. Modern karakter olarak 'hacı', postmodern karakterler ise 'gezinen', 'aylak', 'turist' ve 'oyuncu' kavramlarını ele alır. Bu karakterler, bu makalede Bauman'ın eserleri bağlamında betimleme yöntemi esas alınarak irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Bauman, hacı, modernizm, postmodernizm, metafor.*

Abstract

Zygmunt Bauman is the forefront of productive sociologists of the 21st century. Today, instead of positivist sociology, he has sought to construct a sociology that is 'hermeneutic'. The central themes of his works are the terms of modernity, postmodernity, the Holocaust, ambiguity, consumption, bureaucracy, ethics, other, globalization, foreign, intellectual. Bauman, who works interdisciplinary in his work, uses metaphors extensively. He strives to take a step into humanization through metaphors. Metaphors in this sense are valuable in terms of empathizing and putting responsibility for someone else. In addition, Bauman emphasizes the similarity between sociology and art. This reflects his pragmatic, eclectic approach. In various character solutions in the framework of modern and postmodern theme. The modern characters are 'pilgrims', the postmodern characters are 'flaneur', 'vagabond', 'tourist' and 'player'. In this study, these characters will be tried to be solved by descriptive method.

Keywords: *Bauman, pilgrim, modernism, postmodernism, metaphor.*

Extended Summary

Zygmunt Bauman is at the forefront of the productive sociologists of the 21st century. Today, instead of a positivist sociology, he has sought to construct a sociology that is 'hermeneutic'. The central themes of his works are the terms of modernity, postmodernity, the Holocaust, ambiguity, consumption, bureaucracy, ethics, the other, globalization, foreignness, and the intellectual. The education he received in Poland has made an important contribution for him to form Bauman's sociology, who is of Jewish descent. The difference of his theoretical orientations makes him difficult to position within any sociological school. Bauman's works, fed from different sources, reveal themselves in literary language and powerful metaphors.

He emphasizes the similarity of sociology and art. Instead of classical positivist methodology, he tries to integrate science, art and literature as much as possible. Within this frame, some of the references used in this framework are literature, popular culture, television and newspapers.

Sociologically, he has never entered into empirical research, and sociology does not consist of such answers. He attempts a hermeneutical sociology. In this way, he tries to understand human actions within their own cultural and historical contexts. Thus, the symbols, cultural meanings and values that people construct are privileged. Bauman breaks down the received wisdom with hermeneutics.

Bauman, who has experienced both the modern and postmodern periods, explains the human character in these two periods using metaphors. For the modern human, he deals with the 'pilgrim'. The formation of this character is based on the similarity that Bauman established in the imagining of the future between the project of modernity and the Christian religion. Therefore, the pilgrim belongs not to the present, nor to today but to the future. Yet, this does not point towards a rupture in his way of life. The entire life of the pilgrim exists within continuity. In this respect, every age serves as a station on the road to fulfillment. In this context, Bauman refers to the following characteristic features of the pilgrim:

1. The pilgrims want the world to be stable and reliable.
2. He sees life as a constant story, in which each event is the result of the previous event and the cause of the next one, and every age is a station on the road to salvation.
3. This world must be a world whose footprints are destined for good, and thus the tracks and records of old trips should be preserved.

Bauman uses four postmodern characters in his discourse. These are the flâneur, idler, tourist and player archetypes. The flâneur is a postmodern metaphoric character, a personality created by the modern city. He is a person who wanders and observes the crowded streets. He is on the move, like other postmodern types. The flâneur, an urban character, follows and interprets the city from an artistic and intellectual perspective. In this framework, the flâneur is in the place where he wanders, but is not of it. He is an observer, not a participant. In modern cities, the flâneur has given himself over to artistic impressions, shopping and consumption, movement. There are various differences between pilgrims and flâneurs. What the pilgrim does so seriously, the flâneur performs as a game. Therefore, he is not subject to any accounting for his actions. The flâneur thinks of himself as a director and playwright, influenced by but without disturbing the fates of other people, and not disturbing others. Although he enjoys all the pleasures of modern life, he does not pay any price for it and does not suffer.

Another character is the idler. The disintegration of secure networks of relationships within postmodernism makes it difficult for him to be resident anywhere. The new order is shaped by the characteristics of the idler. This is due to the necessity of the structure being other than that desired by the idler. He is a stranger wherever he goes. He cannot be a 'native' nor 'connected to the land'. Despite his wishes, he cannot succeed. No matter how hard he tries to get on the locals' good side, he can not rid himself of his status as a stranger.

For tourists, place is sheltered and reliable. Therefore, for tourists, foreigners are domesticated and harmless. The world is designed to be exciting, happy and surprising in accordance with the wishes of the tourist, in a pleasing manner, for the tourist's character. The fourth archetype is the player. Bauman posits the postmodern world as a game. In this sense, the game is neither evitable nor coincidental. It is completely unpredictable and is neither stable nor unchangeable. The important thing here is how one will play the game; of course, the chance factor is also important here.

GİRİŞ

Bauman, uzun soluklu yaşamı boyunca sosyal bilimlere katkıları olan bir düşüncüdür. Çalışmalarının ana eksenini, sosyal bilimler geleneğinin anlamacı-yorumlayıcı (verstehen) çizgisine derinlik kazandırmaya yöneliktir. Modernlik, postmodernlik, holocaust, müphemlik, tüketim, bürokrasi, etik, öteki, küreselleşme, yabancı, entelektüel gibi farklı alanlara hitap eden bir dizi kavramı bu perspektif etrafında çözümlenmiştir. Eserlerinde edebiyatı mahir bir şekilde kullanmış, bundan dolayı metaforlara başvurmayı ihmal etmemiştir.

Metafor kavram olarak bir olguyu kendinden daha fazla ötesine taşımak anlamına gelmektedir. “Metaforun özü, -bir şeyi- başka bir şey yoluyla anlamak ve deneyimlemektir”¹. Yunanca, “Metapherein (meta: öte, üst; pherein: taşımak)” kelimesinden dilimize olduğu gibi geçmiştir. ‘Metafor’ birçok bilim dalınca inceleme alanı olmuştur. Metaforlar anlamayı kolaylaştıran, olgunun zihinde var olan kavramlarıyla ilişki kurmaya yardımcı olur. Bu yolla bilinmeyen bir şey, bilinen bir şeyle anlatılır. Bu bakımdan metaforlar güçlü zihinsel modellemelerdir. Görsellik, sözcüklerden daha güçlü etkiye sahiptir. Resim sadece statik bir çerçeve sunarken, metaforlar kavramsal çerçeve de sunar.²

Bilindiği gibi, sosyoloji, değişen dönüşen toplumsal olguları ve tarihsel sürekliliği kavrama ve bunu aktarmayı arzulamaktadır. Bu bakımdan sosyoloji bilimi de metaforlardan yararlanmaktadır. Metaforlar, zihinsel kavramsal bağlantılar kurma yönüyle sosyolojik düşüncenin etkin bir şekilde gelişmesine katkıda bulunur.³

1. BAUMAN ve METAFOR

Bauman 21. yüzyılın nevi şahsına münhasır düşünürlerinden biridir. Yahudi kökenli olan Bauman’ın sosyolojisinin şekillenmesinde Polonya’da aldığı eğitimin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Piotr Sztompk, Polonya sosyolojisinin üç özelliğine değinir. İlk olarak neopositivist değer ve kavramların yerine hümanist ve sosyal bir bakış açısı vardır. İkinci olarak, makro yapıdaki kültürel değişimin insan üzerindeki sonuçlarına odaklanır. Son olarak belki de en önemlisi sosyolojinin edebiyat dâhil disiplinler arası bütünleştirici bir geleneğe sahiptir.⁴

Teorik yönelimlerinin farklılığı, onu herhangi bir sosyoloji ekole bağlanmayı zorlaştırmaktadır. Birbirinden farklı düşüncelerden beslenen Bauman’ın çalışmaları; edebi bir dil ve güçlü metaforlarla kendini göstermektedir. O, hem sosyolojinin

¹ George Lakoff -Mark Johnson, *Metaphors We Live By* (Chicago: The University of Chicago Press, 1980), 5.

² Özlem Kararırmak - Berna Güloğlu, “Metafor: Danışan ve Psikolojik Danışman Arasındaki Köprü”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/37 (2012): 126.

³ Levent Eraslan, “Sosyolojik Metaforlar”, *Akademik Bakış* 27 (2011): 2-3.

⁴ Michael Hviid Jacobsen - Sophia Marshman, “Bauman’s Metaphors The Poetic Imagination in Sociology”, *Current Sociology* 5 (2008): 803.

hem de sanatın birbirine olan benzerliğine vurgu yapar. Kuru ve klasik pozitivist metodoloji yerine bilim, sanat ve edebiyatı olabildiğince bütünleştirmeye çalışır.⁵ Bu çerçevede çalışmalarında kullandığı referansların bir kısmı edebiyat, popüler kültür, televizyon ve gazetelerden oluşmaktadır. Örneğin 'Akışkan Yaşam'ın ilk sayfasında okuyucu Ralph Waldo Emerson, Italo Calvino, Lewis Carroll, Georges Perec and William Shakespeare'in tartışmalarıyla karşılaşır. 'Akışkan modernlik' üzerine pek çok yazısında The Guardian ve Observer gazeteleri, Big Brother and The Weakest Link televizyon şovları, The Power of Nightmares'den the Monty Python'a kadar programlardan referanslar içerir. Sosyoloji yönüyle hiçbir zaman o, empirik araştırmaya girişmedi ve sosyolojisi bu türden cevaplar içermez.⁶

Bauman'ın araştırma metodolojisinde metaforlar bolca kullanılır, tartışmalar esnek, rahat ve açıktır. Bu durum onun pragmatik, eklektik anlayışını yansıtır. O, metaforlar yoluyla insanileşmeye bir adım atma gayretindedir. Bundan dolayı metaforlar, empati kurmaya ve başkası için sorumluluk alma güdüsünü ortaya çıkardığı için değerlidir.⁷ Bauman'ın metaforları doğal olarak ahlakidir, o bize insanlığımızı hatırlatır, öteki için ahlaki sorumluluk almaya yöneltir.⁸ Bauman aslında küreselleşmeden bahsettiğinde onun finansal ve kurumsal değişimleri yerine insani sonuçlarına odaklanır. İnsanileşme metaforuyla o, dünyayı anlamaya ve buradan ahlaki doğamızı hareketlendirerek bir sorumluluk bilincinin oluşumunu arzular.⁹ Onun ana amacı metaforlar aracılığıyla karmaşık olanı yakalamaya, sosyal yapı ile yaşam arasındaki bağlantıları çözümlenmeye çalışmaktır. Bununla birlikte, kullandığı metaforlar ukala ve görkemli değil. Aksine oldukça basit ve temel kaynaklardan türemiştir. Şu bir gerçektir ki, o kendi söylemlerini oldukça basitleştirmek ve daha kabul edilebilir kılmayı arzulamaktadır.¹⁰

Bauman açısından metaforların gerçeklik üzerinde dört temel etkisi bulunur. Bunlar, dönüştürücü, nakledici, değiştirici ve aşkın güçtür. Dönüştürücü etkisinde metafor, var olan dünyanın gerçekliğinin ötesinde yaratıcı bir gerçeklikle dünyayı yeniden kavramamıza imkân tanır. İkincisinde sosyal etkileşimlerin bir başkasına aktarımını sağlar. Üçüncüsünde, dogmatik hale getirdiğimiz fikirlerimizin yeniden düzenlenmesine imkân tanır ve son olarak ise, metaforlar yoluyla akademik bakış açımızı aşmamızı, sosyolojik muhayillemizin geniş ve derinliğini sağlar.¹¹ Bununla

⁵ Zülküf Kara, "Bauman'ın İzinden: Metaforik Uğraklar", *Bauman Sosyolojisi*, ed. Zülküf Kara (İstanbul: Ayrıntı, 2013), 13-22.

⁶ Mark Davis, *Liquid Sociology: Metaphor in Zygmunt Bauman's Analysis On Modernity* (London: Ashgate, 2013), 4-6.

⁷ Kara, "Bauman'ın İzinden: Metaforik Uğraklar", 23.

⁸ Michael Hviid Jacobsen - Sophia Marshman, "Bauman on Metaphors - A Harbinger of Humanistic Hybrid Sociology", *The Sociology of Zygmunt Bauman: Challenges and Critique* (London: Ashgate, 2008), 22.

⁹ Kara, "Bauman'ın İzinden: Metaforik Uğraklar", 34.

¹⁰ Ion Cosmovici, "The 'Embedding Metaphor' The Emotional and Sensitive Dimensions of Zygmunt Bauman's Scientific Metaphors", *Journal of Experiential Psychotherapy* 3 (2016): 27.

¹¹ Jacobsen - Marshman, "Bauman on Metaphors - A Harbinger of Humanistic Hybrid Sociolog", 19-41.

birlikte dört düzlem üzerinden Bauman'ın istekleri metaforlar yoluyla anlaşılabilir. O, metaforlar yoluyla gündelik yaşamdan anlamlar çıkarmaya çalışır. Yani, hermeneutik sosyoloji yapmaya çalışır. Bu yolla o, insan eylemlerini kendi kültürel ve tarihsel bağlamı içerisinde anlamaya çalışır. Böylelikle, insanın inşa ettiği semboller, kültürel anlamlar ve değerleri merkeze alır.¹² Bauman hermeneutik yoluyla alışagelmış kanaatleri yıkar.¹³ Bu makalemizde, Bauman'ın 'hacı' karakteriyle modern ve halefleri aracılığıyla ise postmodern dünyaya seslendiği metaforları incelemektedir.

2. MODERN KARAKTER OLARAK 'HACI'

Bauman, hacı figürünün yeni olmadığını ve Hıristiyanlıkla yaşıt olduğunu belirtir ve ona göre modernlik ona yeni bir anlam ve form kazandırmıştır. Hıristiyanlıkla ilgili olarak Aziz Augustine'den şu anekdotu paylaşır: “Kabil kent inşa ederken; Habil ise yeryüzünü bir hac yolculuğu şeklinde görmekteydi.” Bu hikâye bize azizlerin gerçek kentinin cennet olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Aziz Augustin'e göre yeryüzü Hıristiyanlar için tüm zamanlarını ebediyet krallığı arayışındaki bir hac yolculuğudur. Hacı için hakikat başka bir yerdedir. Gerçek mekân onun için ötededir. Dolayısıyla hacının şimdi olduğu yer aslında dilediği yer değildir. Gerçek dünya ile şu anki dünya arasında bir mesafe ve uyuşmazlık vardır. Gidecek yolun oluşu bugünün anlamını ve değerini düşürmekte ve küçümsenmesine neden olmaktadır. Bu anlamda ev, hacı için onu yolundan alıkoymasından dolayı matah bir şey değildir. Evler hacıyı yolundan alıkoymaya ve onu süresiz şekilde ertelemeye iter. Bundan dolayı sokaklar, hacı için daha caziptir. Her ne kadar hacıya ulaşması gereken hedef açısından değerli olsa da yine de ona engel çıkarılabilir ve onu yolundan saptırabilir.¹⁴ Hıristiyanlık gibi modernleşme projesi de bireylere aynı ütopyayı sunar. Çünkü modernleşme bugünü değil geleceğin bireylere hep daha iyi olacağı vurgusunu sürekli dile getirir. Zira modernlik hareketin sürekliliği, durmanın imkânsızlığı demektir. Bu dünyada herkes göçebidir. Her köşe bir uğrak yeridir ama bu uğraklar bir türlü bitmez. Hüsrân ve ümidi kendi içinde saklar.¹⁵

Bauman Aziz Augustine'den yine alıntılar yapar. Aziz, 'ömür boyu hacıyız' der. Bu Aziz'e göre bu bir öneri değil bir durum tespitidir. Arzu edilmese de zorunlu olarak bu böyledir. Dünya hayatı, ruhun ebediliğine yapılan bir kısa giriş müziğidir.¹⁶ Ona göre, çok az insan bu giriş müziği ile ebedi cennetin müziğini birbiriyle uyumlu hale getirmiştir. Dünya ve ahiret arasında bir denge oluşturmak çok da

¹² Sıtkı Karadeniz, “Sosyolojiye Meydan Okuma: Hermeneutik Sosyoloji”, *Bauman Sosyolojisi*, ed. Zülküf Kara (İstanbul: Ayrıntı, 2013), 46.

¹³ Kara, “Bauman'ın İzinden: Metaforik Uğraklar”, 25.

¹⁴ Zygmunt Bauman, *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*, trc. İsmail Türkmen (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 118-119.

¹⁵ Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, trc. İsmail Türkmen (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000), 100.

¹⁶ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 119.

kolay değildir insan için. İnsan gayretinin çoğunu dünyaya sarf ederken, dünya ötelebilmekte ve aşırı önemsizleştirilebilmektedir.

Bauman, burada sosyal bir tablo oluşturmaya çalışmaktadır. Hacı'nın yaşayabileceği yeri tarif eder. Onların kaçacağı yer çöldür. Hıristiyan münzevinin çölü, gündelik yaşamın hayhuyundan, kent ve köyden, dünyevi alandan ve polisten uzak bir yerdir. Çöl kendisi ile 'burası' arasına bir mesafe koymak anlamına gelmektedir. Burada dünyevinin gündelik ve önemsizliği içinde kişinin hem elleri-kolları hem de düşünceleri bağlanıyor. Burada ufuk, barakalar, evler, ambarlar, çalılıklar, korular ve kilise kuleleri tarafından kapatılmakta nereye gidilirse gidilsin hep bir yerde olunmaktadır ve bu da oranın gerektirdiklerini yapmak demektir. Çöl ise mekânlara bölünmemiş topraktır ve öz-yaratım alanıdır. Bundan dolayı Bauman Edmond Jabes'in çöl- kimlik arasındaki ilişkisine değinir. Jabes'e göre çöl, kimliğin yitirildiği, kişiliğin anonimleştiği yerdir.¹⁷ Çöle, Hıristiyan münzevilerin sığınması, çölde Tanrıya kendilerini yakın hissetmelerindedir. Kendilerini Tanrı gibi hissetmelerindedir. Çöl bir nevi onlara özgürlük alanı açmaktadır. Geçmişin eylemlerinin sorumluluğundan, adet ve geleneklerden, şimdiki hareketlerin boyunduruğundan kurtulmadır çöle sığınma. Bundan dolayı Bauman'a göre, bu ortaçağ münzevileri 'yerinden edilmiş' ve 'yüksüzleştirilmiş'lerdir. Onların bu tavırları Kilise tarafından olumsuz karşılanmıştı. Çünkü Kilise kendisiyle Tanrıya yalnız ulaşılabilen iddiasındaydı. Bundan dolayı Kilise tarafından bu münzeviler manastır tarikatları haline getirildiler. Weber'in malum tezi Protestan ahlakı ve kapitalizmdi. Weber, ikisi arasında sıkı bir ilişkiye vurguda bulunuyordu. Bu bağlamda Bauman, Protestanların eski münzevilerin bile düşünemeyeceği bir şekilde iç dünyalarında hacı olduğunu vurgular. Ona göre, çöle gerek yoktu hac yolculuğu için. Çölde maceraya gerek yoktu. Artık yaşadığımız mekânlar da çölleşti. Çölleşmek derken mekânın yok oluşuna vurgu yapıyordu Bauman. Bundan dolayı çöl artık kapının dışında başlamak-taydı.¹⁸

Protestanlıkla birlikte yaşam stratejisi değişmiş, çöle gitmektense Protestan çölü ayağına getirmekteydi. Bauman'a göre, Protestanlık, dünyayı çöl gibi yeniden biçimlendirmeye çabalıyordu. 'Gayri şahsilik, soğukluk ve boşluk' kelimeleri Protestanlığın dilindeki merkezi kelimelerdi. Martin Luther (1483-1546) Katolik manastırlarda eğitim almış, kilise hiyerarşisinde papazlığa kadar yükselmiş ve kilise okullarında teoloji okutmuş bir Alman Hıristiyan teologdur.¹⁹ Luther Katolik papaz olduğu halde ruhsal tatminsizlik içerisinde bulunurken, kilise ve başındaki papanın dinsel yetkilerini dünyevi kazanımlar için suiistimal ettiği düşüncesi, papanın görkemli bir katedral yapmak için gerekli parayı Hıristiyan fakir halktan günahların

¹⁷ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 119-120.

¹⁸ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 121.

¹⁹ Hakan Olgun, "Protestanlık", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 122.

bağışlanması karşılığında alması, kilisenin ve papanın dinsel otoritelerinin yanılmazlığına karşı eleştirilerini ve tepkilerini arttırmıştır. Bu arada iç sıkıntıları devam eden Luther, Pavlus'un mektuplarını tekrar okumaya başlar. Uzun tetkiklerden sonra, Pavlus'un Romalılara Mektubu'nun birinci bölümünün 17. cümlesinde, "Çünkü onda Tanrı'nın adaleti imandan imana keşfolunur; nitekim: "Fakat doğru kişi imanla yaşayacaktır," diye yazılmıştır (Romalılara mektup, 1.17). Bütün buradan hareketle Bauman, hacıların şu özelliğine değinir.

1. Hacılar, yürüdükleri dünyanın güvenilir ve istikrarlı olmasını isterler.

2. Yaşamın sürekli bir hikâye olarak, her bir olayın bir önceki olayın sonucu ve bir sonrakinin de sebebi olduğu, her yaşın, doyuma doğru giden yolda bir istasyon olduğu bir hikâye olarak görülmektedir.

3. Bu dünya, ayak izlerinin iyilik için hak edildiği ve dolayısıyla eski gezilerin iz ve kayıtlarının muhafaza edildiği bir dünya olmalıdır.²⁰

3. POSTMODERN DÜNYA ve HACI'NIN HALEFLERİ

Modern dünya hedeflediği yeryüzü cennetini vaat etmesine karşın bireylere bunu verememiş ve gelişen koşullar bağlamında dünya farklı ve yeni bir evreye girmiştir. Bu yeni dünya ne kadar tartışmalara yol açsa da bir önceki dünyadan farklıdır. Bu dünya postmodern dünyadır. Bauman bu yeni dünyayı şu özellikleriyle yorumlamaktadır.²¹

1. Canla başla inşa edilen her şeyin boşa çıkması.
2. Çekici yönü, eski denemelerden bağımsız olması.
3. Altından kalkılmayacak yenilgilerin olmaması.
4. Postmodern tüketicilerin yaşam oyununda oyunun kurallarının sürekli değişmesi. Oyunun kısa tutulması.
5. Sabitlenmeyi reddetmek.
6. Hiçbir şeye hiç kimseye bağlılık yemini etmemek.
7. Geleceği denetlememek, ipotek altına almamak.
8. Geçmişin şimdiye bağlanmasını engellemek.
9. Bugünü tarihten koparmak.

Bauman, kısaca postmodern hayat stratejisinin özünü kimlik inşası değil, sabitlenmekten kaçınmak olarak ele alır. Bir diğer ifadeyle sürekli göçebelik halinde olmaktadır. Postmodern çağı aşk üzerinden yorumlayan Bauman şunlara değinmektedir. "Bizim çağımız "romantik aşk kompleksinin 'ebediyen' ve 'bir ve tek' özellikleri ile arası iyi olmayan" "birliktelik aşkı" çağıdır; öyle ki "artık aşk süreklilik ile özdeşleşmiyor". Yine bizim çağımız, "plastik cinsellik", yani, "üreme, akrabalık ve

²⁰ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 124.

²¹ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 125-126.

nesillerle olan asırlık bütünlüğünden koparılan” cinsel haz çağıdır.²² Bundan dolayı bugün bütün güçler istikrarlı ilişkilerin aleyhinde işlemektedir. Zaman parçalanmış, kendi geçmiş ve geleceğinden koparılmış sürekliliği olmayandır. Zaman artık Bauman’ın deyişiyle bir nehir olmaktan öte, bir gölcük ve havuzlardan oluşmaktadır. Bauman, postmodern dünyayı bir yolculuğa benzetir. Dolayısıyla bugün insanlar arasındaki ilişkiler, molalarla tanışılan insanlarla kurulan duygusal ilişkiler gibidir. Yolcu için, yüzeysel ilişkilerin kurulması, ayrılmayı ve yola devam etmeyi kolaylaştırır.²³ Bundan dolayı ilişkiler pragmatiktir.

Bauman açısından ‘hacı’ figürü yeniden üretilememesine karşın, postmodern koşullarla bu tiplere yeni nitelikler yüklenmiştir. Daha önce marjinal olan bu tipler günümüz postmodern dünyasında en merkezi yerde yer almaktadırlar. Bu karakterler bugün gerçek yaşam biçimlerine dönüşmüşlerdir. Bugün bu dört tip, aynı model içerisinde yer almaktadır. Aslında bu dördü her ne kadar birbirleriyle bazen armoniye yakalasalarda ortaya kakafoni çıkmaktadır. Bu bakımdan ‘hacı’ modern bir figürdür. Ama ‘gezinen’, ‘aylak’, ‘turist’ ve ‘oyuncu’ postmodern karakterlerdir.²⁴

3.1. Gezinen (Flaneur)

Flaneur, postmodern metaforik bir karakterdir. Flaneur, modern kentin ürettiği bir kişiliktir. Kalabalık sokaklarda, caddelerde gezen, gözlemleyen bir kişidir. O da diğer postmodern tipler gibi hareket halindedir. Kentli bir karakter olan flaneur, kenti sanatsal ve entelektüel bir perspektifle izler ve yorumlar. Bu çerçevede flaneur, gezdiği yerlerde ama oraya ait değildir. Gözlemcidir ama katılımcı değildir.²⁵ Modern kentlerde flaneurun sanatsal izlenimleri, alış-veriş ve tüketim hareketliliğine kendisini bırakmıştır. Modern kentler, postmodern tüketim mekânlarına dönüşmesiyle birlikte Bauman’a göre, “bir zamanlar marjinal insanlarca ‘gerçek yaşam’ın marjinlerinde sergilenen bir etkinlik olan gezinme artık yaşamın kendisi oldu” ve kent artık “alışveriş yaparken gezindiğiniz ve gezinirken alışveriş yaptığınız alışveriş alanlarıdır.” Postmodern dünya da alışveriş merkezleri karakolların işlevini yerine getirmektedir. Alışveriş mekânları dünyayı yaşam için güvenli kılıyor. Dolayısıyla alışveriş merkezleri gezinenin isteklerine göre tasarlanan dünyalardır.²⁶

Hacı ile flaneur arasında çeşitli farklar var. Hacı’nın ciddiyetle yaptığını, flaneur oyun gibi dalgasına yapıyor. Dolayısıyla eylemlerinden ötürü herhangi bir muhasebeye konu olmuyor. Flaneur, kendisini öteki insanların kaderlerine herhangi bir zarar vermeden ve diğerlerine fark ettirmeden etkide bulunan bir yönetmen ve

²² Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 127.

²³ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 128-129.

²⁴ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 129-130.

²⁵ Mehmet Emin Şimşek, *Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014), 258-259.

²⁶ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 131-132.

oyun yazarı olarak düşünüyor. O, modern hayatın bütün zevk ve hazlarından faydalanmasına karşın, karşılığında da hiç bedel ödemeyen ve acı çekmeyendir.²⁷

3.2. Aylak

Aylağın gittiği her yer yabancısıdır. Oranın ‘yerlisi’ ‘toprağa bağlısı’ olamaz. Bu durumu istemesine karşın başaramaz. Bulunduğu yerdeki yerlilerin gözüne ne kadar girmeye çalışırsa çalışsın, yeni olduğundan bulunduğu yerin yabancısı olmanın kurtulamaz. Bauman’a göre, hâlâ üzerinde başka yerin kokusu bulunmaktadır. Yerleşme stratejisinin aylak için hüsrarla bitmesi mukadderdir. Bundan dolayı aylağın yapacağı, bulunduğu yere bağlanmamasıdır. Belki ona gitmediği yerler daha fazla konuksever ve imkân verebilir. Bu yüzden ‘yersizlik’ stratejisi onun için daha kıymetlidir. Bağlanmaması ona ‘anlık’ bir acı verse de, bulunduğu yerde yerliler acımasızlaşsa da kendisine her zaman farklı bir yer bulabilir.²⁸ Bauman’a göre, erken-modern dönemde aylaklar meskûn yerlerde geziniyorlardı. Bunun nedeni yerleşmeye uygun bir karaktere benzememesiydi. Fakat postmodernlikle bu durum tersine döndü. Artık meskûn mekânlar azaldı. Birçok meskûn artık çeşitli nedenlerden bulunduğu mekânı terk etmekte buluyor. Dolayısıyla bugün bulduğu şey yarın tam tersine dönebilmektedir.

Bauman’a göre, bugün temiz olan sokaklar yarın kirlenebilmektedir. Bilgi cehalete dönüşebilmekte, güvenli ilişkiler ağları parçalanmaktadır. Dolayısıyla bu durum aylakların arzusu değil tam tersine meskûn yerlerin kıtlığıdır. Artık karşılaşılanlar da aylaktır, dolayısıyla dünyaya yeni bir düzen hâkim olmakta, dünya aylağın özelliklerine ve ölçülerine göre bir şekil almaktadır.²⁹ Aylakın, diğer bir postmodern kişilik olan turiste hem benzeşen hem de farklılaşan yönü bulunmaktadır. Benzeşen yönü, turist gibi hareketliliğe sahip oluşudur. Fakat onun hareket halinde oluşu, özgür bir eyleminin sonucu değildir. Turist gezmek istediğinden hareketle gezmesine karşın, aylağın bundan başka bir seçeneği yoktur.³⁰

3.3. Turist

Postmodern dünyada kimliklerin inşa ve icat edilmesinin ötesinde artık arzulan kimliklerin daha esnekleştirilmesi ve sıkı olmasının önlenmesidir. Kimliğin kararlılığı ve sabitlenmesinden kaçınılmasıdır. Dolayısıyla bu kaçınmayı en güzel modeli turist figürüdür. Bu anlamda turist Bauman’a göre, sabitlenmekten kaçınmanın şaheseri ve aynı anda mekânın içinde ve dışında oluşu yönüyle bir mucizedir.³¹ Turist figürü de, tıpkı aylağa benzemektedir. Turist, hareket halindedir ve gittiği yerde olmasına karşın orali değildir. Fakat turisti aylaktan ayıran çeşitli farklı-

²⁷ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 130-131.

²⁸ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 134.

²⁹ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 135.

³⁰ Şimşek, *Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman*, 253-254.

³¹ Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, 125.

lıklar bulunmaktadır. Birincisi, itme ve çekme faktörüdür. Aylak için çoğunlukla “itme” faktörü ön planda iken, turist için ön planda olan çekme faktörüdür. Bauman’a göre, turist bilinçli ve sistematik deneyim arayıcısıdır. Aldığı zevkler azaldıkça farklı deneyim ve zevklerin peşine düşer. Turistler kendilerine yabancılıklara bırakırlar, bu hal haz vermenin devam etmesi kadardır. Turist için mekân korunaklı ve güvenilir olandır. Bundan dolayı turist için yabancı, evcilleşmiş zararsızdır. Dünya turist karakteri açısından hoşnut edici şekilde esnek, turistin arzularına göre tasarlanmış onu heyecanlandıracak, mutlu edecek ve şaşırtacak şekildedir. Dolayısıyla turist ödediği paranın karşılığı olarak rahatsız olmamak ve estetik beklentiler dışındaki her şeyden uzaklaşmaktadır. İkincisi, evsizliğe alışma zorunluluğu olan aylağa karşın turistin evi bulunmakta ve ev ona güvenlik sağlamaktadır. Ev, insanın bildiği herhangi bir kuşkuyla yer bırakmayan mekândır. Fakat Bauman’a göre, turistik faaliyet bir yaşam şekline dönüştüğünde artık turistin evi de belirsizleşir. Turist için iki problem vardır. Birincisi ev düşünün gerçekleşmemesi ikincisi ise eve bağlanma korkusudur. Bundan dolayı turistin sloganı Bauman’a göre ‘daha fazla yer’dir.³²

3.4. Oyuncu

Bauman, postmodern dünyayı bir oyun olarak kurgular. Bu anlamda oyun ne kaçınılmazdır ne de tesadüftür. Hem tamamen öngörülebilirlikten uzaktır hem de sabit ve değiştirilemez değildir. Burada önemli olan oyunu kişinin nasıl oynayacağıdır, tabii burada şans faktörü de önemli bir etkidir. Bauman’a göre dünya da bir oyuncudur. Bu anlamda oyuncu ile dünya arasında ne bir yasa ve zorunluluktan ne de kaostan bahsedilebilir. Burada önemli olan hamlelerin tahmin edilerek cevap verilmesidir. Karşıdaki rakibin hamlelerini tahmin etmek ve ondan önce davranmaktır. Bu anlamda burası pragmatik bir dünyadır ve oyuncunun dünyası risklerin ve sezginin ve önlem alma dünyasıdır. Her bir oyunun kendi içerisinde başlangıcı ve sonu vardır. Her bir oyun ‘sıfırdan’ başlar. Hiçbir oyun kendi zamanın dışına taşmaz. Daha sonraki oyunlara avantaj veya dezavantaj sağlamaz. Bauman’a göre oyunun amacı kazanmaktır ve bu yüzden oyunda acımaya, merhamete yer yoktur. Fakat bu oyunun arkasında kin ve zihinsel yara izi bırakmamalıdır. Bu çerçevede Bauman, evlilik oyununu örnek verir. ‘Bizler yetişkin insanlarız. Yetişkinler gibi davranalım ve dostça ayrılalım’ ilkesi eş-oyuncunun oyundan çıkmasını istemektedir. Dolayısıyla postmodern insanın en belirgin özelliği, oynanan oyuna kişinin bütün kalbiyle sarılmasıdır.³³

³² Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 136-138.

³³ Bauman, *Parçalanmış Hayat*, 138-140.

SONUÇ

Bauman, sosyolojiye yeni bir perspektif getiren önemli bir sosyal bilimcidir. Yahudi oluşu, Holocaust gibi büyük bir trajediyi yaşaması ve ayrıca Polonya üniversitelerinde edindiği bu farklı bakış açısı onu günümüzde önemli kılmaktadır. Sosyolojisinin ana yöntemi hermeneutiktir. O, toplumu insanların eylemlerinin bir sonucu olarak görür ve insanlar tarafından inşa edilen sembollerini, değerleri anlamaya çalışır. Bu açıdan sosyolojik yöntemi, gündelik ve kamusal deneyimin oldukça karmaşık düzeydeki anlam haritasını ortaya çıkarmaya odaklanan bir çabayı içerir. Dolayısıyla yalnız bilimsel değil, sanatsal ve edebi birçok etkinlikten faydalanır. Edebiyat, sanat ve sosyoloji arasında bir köprü kurar.

Genel anlamda kuram merkezli sosyolojik çalışmaların pür-akademik dili ve kurgusu, sıradan okurlar açısından, okumayı/anlamayı oldukça güçleştiren bir özelliğe sahiptir. Kuram-merkezli literatürde Bauman'ı ayırt edici bir kılan yöntemi ise; mega düzeydeki kavram ve olguları ele alırken edebiyattan, günlük gazete ve show programlarına varıncaya değin kamusal deneyimin somut-mikro alanlarına yönelmesidir. Bu alandan geliştirdiği enformasyonu ustalıkla kullanması eserlerinin okunmasını kolaylaştırmakta ve daha geniş bir kitleye ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Özellikle metaforlar bu anlamda konunun anlaşılmasına önemli bir katkı sunmaktadır. Edebiyat ve felsefe alanlarında metafor yöntemine başvurulması bilinen bir yöntemdir. Fransız filozof Derrida da çalışmalarında metaforları kullanır. Fakat bu yöntemin sosyolojiye taşınması bu anlamda yeni ve özgün bir yanı bulunmaktadır.

Metaforlar, mantıksal bir sürecin sonucunda oluşmaz. Metaforlar, sosyal gerçekliklerin doğru gözlemleri sonucunda, sosyal, politik ve bilinmeyen şeyler hakkında konuşma açısından oldukça faydalı bir araçtır. Bauman'ın çalışmaları, insan deneyimleri olan bir alana karşılık gelir ki, bu alan rasyonel yöntemlerle açıklanamaz.

Bauman, neredeyse birbirinden farklı her konuda metaforlarla konuya açıklık getirmektedir. Onun bu yöntemi, farklı bir tarz olarak sosyoloji alanında yerini almış ve kendinden sonra birçok araştırmacıya bu metotla araştırma yapma yolunu göstermektedir. Ayrıca o sosyolojik araştırmalarda farklı yöntemlerin kullanılmasında sosyal bilimcileri cesaretlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- Bauman, Zygmunt. *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. Trc. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.
- Bauman, Zygmunt. *Parçalanmış Hayat: Postmodern Ahlak Denemeleri*. Trc. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Cosmovici, Ion. "The 'Embedding Metaphor' The Emotional and Sensitive Dimensions of Zygmunt Bauman's Scientifical Metaphors". *Journal of Experiential Psychotherapy* 19/3 (2016): 20-29.
- Davis, Mark. *Liquid Sociology: Metaphor in Zygmunt Bauman's Analysis On Modernity*. London: Ashgate, 2013.
- Eraslan, Levent. "Sosyolojik Metaforlar". *Akademik Bakış Dergisi*. 27 (2011): 1-22.
- Jacobsen, Michael Hviid - Marshman, Sophia. "Bauman on Mataphors - A Harbinger of Humanistic Hybrid Sociology", *The Sociology of Zygmunt Bauman: Challenges and Critique*. Ed. Michael Hviid Jacobsen- Poul Poder. 19-40. London: Ashgate, 2008.
- Jacobsen, Michael Hviid- Marshman, Sophia. "Bauman's Metaphors The Poetic Imagination in Sociology". *Current Sociology* 56/5 (2008): 798-818.
- Kara, Zülküf. "Bauman'ın İzinden: Metaforik Uğraklar". *Bauman Sosyolojisi*. Ed. Zülküf Kara. 13-38. İstanbul: Ayrıntı, 2013.
- Karadeniz, Sıtkı. "Sosyolojiye Meydan Okuma: Hermeneutik Sosyoloji". *Bauman Sosyolojisi*. Ed. Zülküf Kara. 39-58. İstanbul: Ayrıntı, 2013.
- Kararımak, Özlem - Güloğlu, Berna. "Metafor: Danışan ve Psikolojik Danışman Arasındaki Köprü". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 4/37 (2012): 122-135.
- Lakoff, George - Johnson, Mark. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980.
- Olgun, Hakan. "Protestanlık". *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ed. Şinasi Gündüz. 121-124. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.
- Şimşek, Mehmet Emin. *Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2014.